

Agnieszka Jaros

Uniwersytet Łódzki

Zachowania problemowe i ich korelaty osobowościowe u gimnazjalistów

Abstrakt: Celem artykułu jest ukazanie różnic w natężeniu cech osobowości u gimnazjalistów podejmujących zachowania problemowe związane z używaniem środków uzależniających i zachowujących abstynencję. Przedstawione różnice dotyczą natężenia trzech z pięciu cech osobowości zgodnie z modelem NEO FFI. Zaprezentowane wyniki mają wartość praktyczną i mogą mieć wpływ na skuteczność oddziaływań terapeutycznych, profilaktycznych czy resocjalizacyjnych. **Słowa kluczowe:** osobowość, zachowania problemowe, substancje psychoaktywne, młodzież.

• • •

Od pewnego czasu w polskim społeczeństwie obserwujemy narastające zmiany obyczajowe związane z używaniem substancji psychoaktywnych. Zażywanie zarówno substancji legalnych, takich jak alkohol lub tytoń, jak również nielegalnych – narkotyków, niesie ze sobą ryzyko pojawienia się szkód psychicznych, fizycznych i społecznych¹. Młodzież często jest nieświadoma zagrożeń na jakie się naraża. Jednak świadomość nie zawsze chroni przed używaniem takich substancji, a co więcej niekiedy może wręcz skłaniać do takich zachowań. Liczba młodzieży podejmującej zachowania związane z używaniem substancji psychoaktywnych w Polsce jest zbliżona do średniej europejskiej, ale średnia ta jest wciąż niepokojąco wy-

.....

¹ B.T. Woronowicz, *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Media Rodzina i Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2009, s. 13.

soka². Wyniki badań ESPAD jednoznacznie wskazują na duży problem związany z używaniem środków psychoaktywnych przez Polską młodzież³. Wzrost liczby osób palących codziennie papierosy, wzrost popularności marihuany (konsumpcja powyżej średniej europejskiej), a także rozpowszechnienie picia alkoholu wśród nastolatków (porównywalne z dorosłymi), to tylko niektóre problemy wynikające z tego raportu. Wyniki innego badania, którym objęto młodzież gimnazjalną, a które również wskazują na poważny problem związany z używaniem substancji psychoaktywnych, są zawarte w raporcie dla szkół i władz oświatowych Warszawy⁴ z realizacji trzeciego etapu badań pt. „Rola czynników ryzyka i czynników chroniących w rozwoju zachowań problemowych u młodzieży szkolnej. Badania warszawskich gimnazjalistów”. Z raportu tego wynika, że wraz z wiekiem wzrasta liczba osób używających substancje psychoaktywne. Natomiast zachowania agresywne i przemoc, wykroczenia oraz problemy szkolne utrzymują się na stałym poziomie lub wykazują niewielką tendencję wzrostową⁵. Zachowania problemowe mają tendencję do współwystępowania, co oznacza, że pojawienie się jednego zachowania zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia kolejnych⁶. Zostało to potwierdzone również w badaniach Ostaszewskiego, który wykazał istotne korelacje pomiędzy problemami szkolnymi a paleniem papierosów i piciem alkoholu, używaniem narkotyków a wykroczeniami oraz piciem alkoholu a agresją⁷. Wyniki badań zawarte w powyższych raportach jednoznacznie wskazują na istotny problem związany z zażywaniem środków psychoaktywnych przez młodzież.

W literaturze przedmiotu można spotkać najczęściej dwie grupy czynników warunkujące zażywanie substancji psychoaktywnych, tj. czynniki społeczne – ze szczególnym uwzględnieniem wpływu rówieśników i czynniki osobowościowe⁸. Wśród czynników osobowościowych badacze wymieniają między innymi sposób radzenia sobie ze stresem. Autor modelu „Słabnięcia reakcji na stres”, K.J. Sher dowiódł, że w zależności od cech osobowości poziom słabnięcia reakcji na stres przebiega różnie. Szybko i łatwo ulgę po wypiciu alkoholu doznają osoby agresywne, impulsywne i ekstrawertywne. Z badań tych wynika także,

.....

² H. Hibell, U. A. Guttormsson. *Supplement The 2011 ESPAD Report*, http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/FULL%20REPORT%20-%20Supplement%20to%20The%202011%20ESPAD%20Report%20-%20WEB.pdf, s. 10.

³ J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych realizowanych w 2011 r.*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2011.

⁴ K. Ostaszewski, A. Rustecka-Krawczyk, M. Wójcik, *Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2011.

⁵ Ibidem, s. 49–53.

⁶ R. Jessor, J.E. Donovan, F. Costa. *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*, Cambridge University Press, New York 1991, s. 24.

⁷ K. Ostaszewski, A. Rustecka-Krawczyk, M. Wójcik, op. cit., s. 58–59.

⁸ J.J. McWhirter, B.T. McWhirter, A.M. McWhirter, E.H. McWhirter. *Zagrożona młodzież*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2005, s. 192–199.

że osoby u których rozwinęło się uzależnienie, miały bardzo nasilone te cechy osobowości⁹. H. Eysenck zwraca uwagę na wysoką neurotyczność, ekstrawertywność i psychotyzm, które charakteryzują osoby wykazujące zachowania antyspołeczne¹⁰. Z badań Costy i McCrae wynika z kolei, że u osób z podwyższoną neurotycznością i z niską ugodowością i sumiennością może rozwinąć się antyspołeczne zaburzenie osobowości¹¹, zwiększające prawdopodobieństwo nadużywania substancji psychoaktywnych¹². Osobowość może więc odgrywać istotną rolę w kształtowaniu się zachowań problemowych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych.

Celem artykułu jest ukazanie różnic w natężeniu cech osobowości u gimnazjalistów podejmujących zachowania problemowe związane z używaniem środków uzależniających i utrzymujących abstynencję od takich środków. Przedstawione analizy dotyczą natężenia pięciu cech osobowości zgodnie z modelem NEO FFI. W prezentowanych badaniach „osobowość” rozumiano zgodnie z pięcioczynnikowym modelem osobowości Costy i McCrae. Odwoływano się także do Teorii Zachowań Problemowych (TZP), która opisuje charakterystyczną dla dużej grupy młodzieży skłonność do podejmowania zachowań problemowych. Twórcy tej teorii za zachowania problemowe (ryzykowne) uznali zachowania niezgodne z normami społecznymi, a także zachowania zagrażające zdrowiu i życiu młodych ludzi¹³. Do typowych zachowań problemowych w ramach Teorii Zachowań Problemowych zalicza się:

- używanie substancji psychoaktywnych (papierosy, alkohol, narkotyki);
- przedwczesną aktywność seksualną;
- zachowania agresywne, stosowanie przemocy;
- drobne przestępstwa, wykroczenia, czyny chuligańskie, wandalizm;
- zaniebywanie obowiązków szkolnych, wagary;
- próby samobójcze;
- nieprawidłowe wywiązywanie się z ról społecznych¹⁴.

Prezentowane badanie obejmuje analizę jednego typu zachowań problemowych: używania substancji psychoaktywnych, w podziale na następujące kategorie: palenie papierosów, picie alkoholu i używanie narkotyków.

⁹ K.J. Sher, *Stress response dampening*, [w:] *Psychological theories of drinking and alcoholism*, H.T. Blane, K.E. Leonard (eds.), The Guilford Press, New York 1987, s. 227–272.

¹⁰ J. Strelau, *Psychologia temperamentu*, PWN, Warszawa 2009, s. 89.

¹¹ B. Zawadzki, J. Strelau, P. Szczepaniak, M. Śliwińska, *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 1998, s. 30–31.

¹² T. Millon, R. Davis, *Zaburzenia osobowości we współczesnym świecie*, Instytut Psychologii Zdrowia, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa 2005, s. 185.

¹³ R. Jessor, J.E. Donovan, F. Costa, op. cit., s. 23–24.

¹⁴ K. Ostaszewski, *Podstawy teoretyczne profilaktyki zachowań problemowych młodzieży*, [w:] *Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej*, M. Deptuła (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005, s. 112.

Postawiono główne pytanie badawcze: Czy młodzież podejmująca określone kategorie zachowań problemowych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych lub zachowująca abstynencję od tych środków różni się między sobą pod względem natężenia cech osobowości?

Dobór uczniów do badania przeprowadzono losowo według schematu wielo-stopniowego: warstwowo-grupowego. Byli to gimnazjaliści z powiatu starachowickiego. Badaniami objęto dziewięć klas gimnazjalnych – trzy pierwsze, trzy drugie i trzy trzecie. Łącznie przebadano 202 uczniów w wieku 13–17 lat. Po wyeliminowaniu kilkunastu ankiet, które posiadały znaczące braki do ostatecznej analizy zakwalifikowano 190 uczniów (101 chłopców i 89 dziewcząt).

W badaniach wykorzystano:

— kwestionariusz NEO FFI (Costa i McCrae) za pomocą, którego można określić nasilenie następujących cech osobowości:

- neurotyczność, która obejmuje sześć składników tj.: lęk, agresywna wrogość, depresyjność, impulsywność, nadwrażliwość i nadmierny samokrytycyzm;
- ekstrawersja, które obejmuje: serdeczność, towarzyskość, asertywność, aktywność, poszukiwanie doznań i emocje pozytywne;
- otwartość na doświadczenie obejmuje jako składniki: wyobraźnię, estetykę, uczucia, działanie, idee oraz wartości;
- ugodowość, w której można wyróżnić: zaufanie, prostolinijność, altruizm, ustępliwość, skromność oraz skłonność do rozczulania się;
- sumiennność opisaną poprzez: kompetencje, skłonność do porządku, obowiązkowość, dążenie do osiągnięć, samodyscyplinę oraz rozwagę¹⁵.

Opracowanie psychometryczne testu wskazuje na wystarczającą zgodność i rzetelność¹⁶.

— kwestionariusz „Moje zachowania”¹⁷, za pomocą którego można określić częstość używania papierosów, alkoholu czy narkotyków w ciągu ostatniego miesiąca i roku.

Aby ustalić powiązania między trzema analizowanymi zachowaniami (palenie papierosów, picie alkoholu, używanie narkotyków) dokonano klasyfikacji młodzieży do grup w zależności od rodzajów używanych substancji psychoaktywnych jednocześnie. To pozwoliło na wyodrębnienie ośmiu grup. Badani byli włączeni do jednej z grup jeśli spełnili określone warunki:

— grupy pijącej tylko alkohol – zaklasyfikowano osoby, które nigdy nie próbowały palić papierosów i używać narkotyków, natomiast piły alkohol 1–2 razy

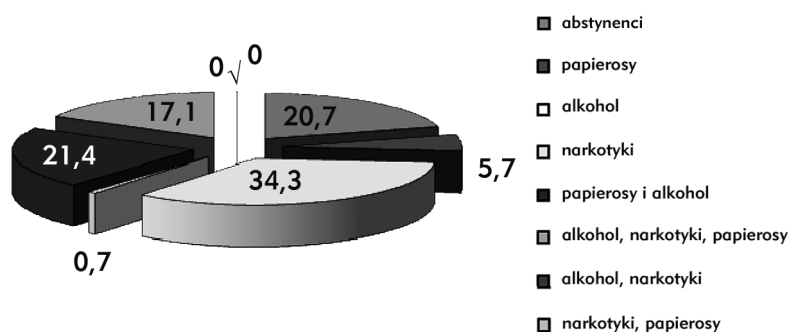
¹⁵ P.T. Costa, Jr., R. McCrae, *Inwentarz osobowości NEO Wersja zrewidowana (NEO PI-R) oraz Pięcioczynnikowy Inwentarz NEO (NEO-FFI)*. Podręcznik dla profesjonalistów, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2010, s. 21–28.

¹⁶ Ibidem, s. 64–65.

¹⁷ Z. Juczyński, J. Chodkiewicz, A. Pisarska, *Zachowania ryzykowne i szkodliwe dla zdrowia i dzieci i młodzieży*, Miejski Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień, Łódź 2004.

- w ciągu ostatniego miesiąca lub częściej i upili się kilka lub kilkanaście razy lub stracili świadomość w wyniku picia kilka lub kilkanaście razy;
- grupy palącej tylko papierosy – nigdy nie próbowali pić napojów alkoholowych, nigdy nie próbowali narkotyków natomiast aktualnie wypalają kilka papierosów w tygodniu lub codziennie;
  - grupy biorącej tylko narkotyki – nigdy nie próbowali palić papierosów, nigdy nie próbowali alkoholu natomiast zażywali narkotyki kilka, kilkanaście razy lub częściej;
  - grupy używającej tytoń i narkotyki – nigdy nie próbowali pić napojów alkoholowych natomiast zażywali narkotyki kilka, kilkanaście razy lub częściej i aktualnie wypalają kilka papierosów w tygodniu lub częściej;
  - grupy używającej tytoń i alkohol – nigdy nie używali narkotyków natomiast pili alkohol 1–2 razy w ciągu ostatniego miesiąca lub częściej i upili się kilka lub kilkanaście razy lub częściej i stracili świadomość w wyniku picia kilka lub kilkanaście razy i aktualnie wypalają kilka lub kilkanaście papierosów w tygodniu lub codziennie;
  - grupy używającej alkohol i narkotyki – nigdy nie próbowali palić papierosów natomiast pili alkohol 1–2 razy w ciągu ostatniego miesiąca lub częściej i upili się kilka lub kilkanaście razy lub stracili świadomość w wyniku picia kilka lub kilkanaście razy oraz zażywali narkotyki kilka, kilkanaście razy lub częściej;
  - grupy używającej tytoń, alkohol i narkotyki – pili alkohol 1–2 razy w ciągu ostatniego miesiąca lub częściej i upili się kilka lub kilkanaście razy lub stracili świadomość w wyniku picia kilka lub kilkanaście razy oraz zażywali narkotyki kilka, kilkanaście razy lub częściej i aktualnie wypalają kilka lub kilkanaście papierosów w tygodniu lub codziennie;
  - grupy abstynentów – nigdy nie próbowali pić napojów alkoholowych, nie próbowali narkotyków i nigdy nie próbowali palić papierosów.

Po tak przeprowadzonej kwalifikacji procentowy rozkład tych grup prezentuje poniższy wykres.

Wykres 1. Współwystępowanie zachowań problemowych
Źródło: badania własne.

Wśród badanych najliczniejszą grupą była młodzież pijąca tylko alkohol. Liczyła ona 48 osób, co stanowiło 34,3% badanej zbiorowości. Połączenie ryzykownego używania papierosów i alkoholu wystąpiło na drugim miejscu (u 30 osób – 21,4% badanej grupy), natomiast 17,1% badanych używała wszystkich trzech substancji w sposób ryzykowny (24 osoby). Grupę abstynentów stanowiła grupa 20,7% badanych – 29 osób. Żadna z badanych osób nie została zakwalifikowana do grup alkohol i narkotyki oraz narkotyki i papierosy. Ze względu na niewielką liczebność do dalszego badania nie włączono grupy palącej papierosy (5,7% – 8 badanych) i grupy używającej narkotyki (0,7% – 1 osoba). Pozostałe grupy (łącznie 131 osób) włączono do dalszego badania w celu określenia nasilenia ich cech osobowości.

Wyniki

Chcąc sprawdzić czy grupy podejmujące określone kategorie zachowań problemowych jak również zachowujących abstynencję różnią się między sobą nasileniem badanych cech osobowości, zastosowano jednoczynnikową analizę wariancji (ANOVA) – tabela 1.

Tabela 1. Natężenie cech osobowości w grupach osób podejmujących różne kategorie zachowań problemowych – wyniki analizy wariancji

Cechy osobowości	Kategorie zachowań problemowych	Średnia	F	p	N
Neurotyczność	abstynenci	4,52	2,12	n.i	29
	alkohol	5,06			48
	papierosy i alkohol	5,40			30
	papierosy, alkohol, narkotyki	5,58			24
Ekstrawersja	abstynenci	5,71	0,75	n.i.	29
	alkohol	6,02			48
	papierosy i alkohol	6,48			30
	papierosy, alkohol, narkotyki	6,13			24
Otwartość	abstynenci	4,79	6,73	0,000	29
	alkohol	4,19			48
	papierosy i alkohol	3,27			30
	papierosy, alkohol, narkotyki	3,25			24
Ugodowość	abstynenci	7,03	3,23	0,025	29
	alkohol	6,48			48
	papierosy i alkohol	6,13			30
	papierosy, alkohol, narkotyki	5,46			24
Sumienność	abstynenci	7,48	12,16	0,000	29
	alkohol	6,73			48
	papierosy i alkohol	5,90			30
	papierosy, alkohol, narkotyki	4,71			24

F – wartość statystyki F; p – poziom istotności; N – liczba osób.

Źródło: badania własne.

Przedstawione wyniki wskazują na brak istotnych statystycznie różnic w nasileniu neurotyczności i ekstrawersji w badanych grupach. Istotne różnice wystąpiły natomiast w natężeniu takich cech osobowości jak: otwartość, ugodowość i sumienność. W celu sprawdzenia, między którymi grupami wystąpiły istotne różnice, zastosowano test Post Hoc Tukey'a. Wyniki testu zaprezentowano w tabelach 2, 3, 4.

Tabela 2. Jednoczynnikowa analiza wariancji (ANOVA) z uwzględnieniem testu Post Hoc Tukey'a dla zmiennej otwartość

Otwartość na doświadczenia				F	p
Abstynenci (1)	Alkohol (2)	Papierosy, alkohol (3)	Papierosy, alkohol, narkotyki (1)		
4,79 _(3,4)	4,19	3,27 ₍₁₎	3,25 ₍₁₎	6,73	0,00

W indeksach dolnych cyferkami w nawiasach oznaczono numer grupy, od której dana grupa różni się pod względem natężenia otwartości na doświadczenia na poziomie istotnym $p < 0,01$.

Źródło: badania własne.

Istotne różnice w nasileniu otwartości na doświadczenie wystąpiły między abstynentami i osobami palącymi papierosy i pijącymi alkohol oraz abstynentami i osobami używającymi alkohol, papierosy i narkotyki.

Tabela 3. Jednoczynnikowa analiza wariancji (ANOVA) z uwzględnieniem testu Post Hoc Tukey'a dla zmiennej ugodowość

Ugodowość				F	p
Abstynenci (1)	Alkohol (2)	Papierosy, alkohol (3)	Papierosy, alkohol, narkotyki (4)		
7,03 ₍₄₎	6,48	6,13	5,46 ₍₁₎	3,23	0,025

W indeksach dolnych cyferkami w nawiasach oznaczono numer grupy, od której dana grupa różni się pod względem natężenia ugodowości na poziomie istotnym $p < 0,05$.

Źródło: badania własne.

Pod względem nasilenia ugodowości istotne różnice wystąpiły między abstynentami a grupą używającą alkohol, narkotyki i papierosy.

Tabela 4. Średnie arytmetyczne z jednoczynnikowej analizy wariancji (ANOVA) z uwzględnieniem testu Post Hoc Tukey'a dla zmiennej sumienność

Sumienność				F	p
Abstynenci (1)	Alkohol (2)	Papierosy, alkohol (3)	Papierosy, alkohol, narkotyki (4)		
7,48 ₍₃₄₎	6,73 ₍₄₎	5,90 ₍₁₎	4,71 ₍₁₂₎	12,16	0,00

W indeksach dolnych cyferkami w nawiasach oznaczono numer grupy, od której dana grupa różni się pod względem natężenia sumienności na poziomie istotnym $p < 0,01$.

Źródło: badania własne.

Istotne różnice w nasileniu sumienności można zauważyć między abstynentami a grupą palącą papierosy i pijącą alkohol oraz abstynentami a grupą używającą alkohol, narkotyki i papierosy, a także grupą pijącą alkohol i grupą alkohol, narkotyki i papierosy.

Chcąc sprawdzić czy istnieją istotne różnice pod względem natężenia cech osobowości z uwzględnieniem zmiennej jaką jest płeć w badanych grupach wykonano test t-Studenta. Wyniki badania zawiera tabela 5.

Tabela 5. Natężenie cech osobowości w badanej grupie z uwzględnieniem płci

Cechy osobowości	Chłopcy (N = 70)		Dziewczęta (N = 61)		Wartość krytyczna (t)	Poziom istotności (p)
	średnia	odchylenie standardowe	średnia	odchylenie standardowe		
Neurotyczność	5,23	1,67	4,98	1,77	0,82	n.i.
Ekstrawersja	5,90	1,89	6,28	2,03	-1,11	n.i.
Otwartość	3,64	1,64	4,28	1,63	-2,23	0,03
Ugodowość	6,41	1,87	6,25	2,04	0,49	n.i.
Sumienność	6,17	1,77	6,53	2,22	-1,03	n.i.

Źródło: badania własne.

Wyniki testu ujawniły istotne statystycznie różnice między średnimi chłopców i dziewcząt w nasileniu zmiennej otwartość. Chcąc określić w jakim stopniu zmienne płeć i osobowość, wyjaśniają podejmowanie zachowań problemowych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych, wykonano krokową analizę regresji wielokrotnej. Na potrzeby tego badania stworzono zmienną zachowania problemowe, która określa łączną częstość podejmowanie wszystkich kategorii zachowań związanych z używaniem substancji psychoaktywnych (tabela 6).

Tabela 6. Wyniki analizy regresji wielokrotnej dla badanych zmiennych

Zmienne	Krok	Beta	B	p	Wielokrotne R	Wielokrotne R2	Przyrost R2	F	p
Otwartość	1	-0,32	-0,20	0,00	0,35	0,13	0,12	18,34	0,00
Płeć	2	-0,19	-0,39	0,02	0,40	0,16	0,15	12,06	0,00

Źródło: badania własne.

Wyniki krokowej analizy regresji wielokrotnej wykazały, że podejmowanie zachowań problemowych jest stosunkowo najlepiej wyjaśnione przez zmienną otwartość. Pozwala ona wyjaśnić około 13% podejmowanych zachowań problemowych w badanej grupie (im niższa otwartość, tym więcej zachowań związanych z uży-

waniem substancji psychoaktywnych). Zmienne otwartość i płęć razem, pozwalają wyjaśnić około 16% takich zachowań. Wydaje się więc, że niska otwartość na doświadczenia i płęć mogą być predyktorami zachowań związanych z używaniem substancji psychoaktywnych.

Wnioski

Istotne różnice pomiędzy badanymi grupami wystąpiły w natężeniu otwartości na doświadczenie, ugodowość i sumienność. Osoby używające papierosy, alkohol i narkotyki oraz osoby pijące alkohol i palące papierosy cechują się niższą ugodowością i sumiennością niż ich rówieśnicy zachowujący abstynencję. Abstynenci wykazują także większą otwartość na doświadczenie niż osoby używające substancje psychoaktywne (palące papierosy i pijące alkohol oraz osoby używające wszystkich trzech substancji). Ponadto, otwartość na doświadczenie najlepiej wyjaśnia podejmowanie zachowań problemowych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych (im niższa otwartość, tym więcej takich zachowań). Według Costy i McCrae osoby z niską otwartością na doświadczenie są zamknięte i konserwatywne w swoim zachowaniu, nad to, co nowe, przekładającą to, co znane. Osoby te są również mniej dojrzałe, mają węższe i płytsze zainteresowania oraz są nastawiane bardziej praktycznie¹⁸. Jeśli tak jest w rzeczywistości, to ta grupa osób, która potrzebuje najbardziej pomocy, może mieć duże trudności we wprowadzaniu zmian w swoje zachowanie. Dlatego też, przygotowując oddziaływania profilaktyczne, terapeutyczne oraz resocjalizacyjne, powinno się brać tę zmienną pod uwagę i dostosowywać formę oddziaływań do indywidualnych potrzeb osoby ze szczególnym uwzględnieniem jej poziomu otwartości.

Abstract: Behavioural problems and personality correlation in high school children

The main objective of this article is to show the differences between the intensity of the personality traits of high school students' exhibiting behavioral problems associated with the use of drugs and those abstaining from such substances. The differences in the intensity of three of the five personality traits are presented based on the NEO FFI model. The presented results are of practical value and can have an impact on the efficacy of therapeutic, prophylactic or social rehabilitation programs. **Keywords:** personality, behavioural problems, psychoactive substances, adolescents.

.....

¹⁸ J. Siuta. *Inwentarz osobowości NEO-PI-R Paula T. Costy jr i Roberta R. McCrae*, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2009, s. 27–28.

Bibliografia

- [1] Costa P.T., Jr., McCrae R., *Inwentarz osobowości NEO Wersja zrewidowana (NEO PI-R) oraz Pięcioczynnikowy Inwentarz NEO (NEO-FFI)*. Podręcznik dla profesjonalistów, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2010.
- [2] Jessor R., *Problem-Behavior Theory, Psychosocial Development and Adolescent Problem Drinking*, „British Journal of Addiction” 1987, 82.
- [3] Jessor R., Donovan J.E. and Costa F., *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*, Cambridge University Press, New York 1991.
- [4] Juczyński Z., Chodkiewicz J., Pisarska A., *Zachowania ryzykowne i szkodliwe dla zdrowia i dzieci i młodzieży*, Miejski Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień, Łódź 2004.
- [5] McWhirter J.J., McWhirter B.T., McWhirter A.M., McWhirter E.H., *Zagrożona młodzież*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2005.
- [6] Millon T., Davis R., *Zaburzenia osobowości we współczesnym świecie*, Instytut Psychologii Zdrowia, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa 2005.
- [7] Ostaszewski K., *Podstawy teoretyczne profilaktyki zachowań problemowych młodzieży*, [w:] *Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej*, M. Depuła (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005.
- [8] Ostaszewski K., Rustecka-Krawczyk A., Wójcik M., *Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III*, IPIŃ, Warszawa 2011.
- [9] Sher K.J., *Stress response dampening*, [w:] *Psychological theories of drinking and alcoholism*, H.T. Blane, K.E. Leonard (eds.), The Guilford Press, New York 1987.
- [10] Sierosławski J., *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych realizowanych w 2011 r.*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2011.
- [11] Strelau J., *Psychologia temperamentu*, PWN, Warszawa 2009.
- [12] Woronowicz B.T., *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Media Rodzina i Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2009.
- [13] Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M., *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 1998.

Netografia

- [14] Hibell H., Guttormsson U., *A supplement The 2011 ESPAD Report*, http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/FULL%20REPORT%20-%20Supplement%20to%20The%202011%20ESPAD%20Report%20-%20WEB.pdf